PREMISE PENTRU EVALUAREA MECANISMELOR DE PROTECŢIE A DREPTURILOR ŞI LIBERTĂŢILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 342.72/.73(478)

Alexandru LEVINSCHI

Şcoala doctorală Ştiinţe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova

THE PREMISES FOR THE EVALUATION OF THE MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This study approaches the human rights, the evolution of processes that ensure their recognition, their observance and defense, the identification of deficiencies in the implementation of these processes, as well as solutions aimed to ensure more effectively the promotion, exercise of guaranteed rights and their protection.

In order to improve or perfect a field, initially a retrospective foray into the consumed or previously produced processes is necessary, the study aiming to evaluate the obtained results, to identify the problems and directions for the further development of these processes.

This study is an introduction and preparatory work for carrying out a scientific research activity in the field of human rights protection. At the beginning of the path, a retrospective evaluation of the approached topic is required in order to create fertile ground for the achievement of the general and special objectives of the research.

The processes of promoting and protecting human rights shows a continuous topicality in their development and improvement. Indices and signals for topicality serve the human rights violations, which exist in any society. The rights violations and interference occur between different subjects, including the participation of state authorities. The task of the rule of law in the field of human rights protection is to build a viable and effective mechanism by establishing systems, adopting normative rules, implementing means and tools, all as a whole to be practical and effective, intended to ensure the realization of rights, the remediation and defense in case of their violation.

Starting from the aspirations, policies and objectives stated and pursued at international level in the field of promotion and protection of the supreme human values, the task of guaranteeing and defending human rights must be assumed by any state. In reality, however, the quality of this task varies from state to state, depending on how effective the policies are and are subsequently translated and respected in everyday life. A simple comparison shows that in the rule of law, the level of protection of human rights is significantly higher than in the states with rigid and reduced democracy.

For these reasons, the topic of the article will be approached in the context of a rule of law, where the guarantee and protection of human rights is an important element and criterion for qualifying the rule of law. Remarkably, namely the rule of law was proclaimed the Republic of Moldova after the adoption of the Declaration of Independence and continues irreversibly maintain this course, adhering to and complying with standards implemented in countries with advanced democracy.

Keywords: *human rights, rule of law, democracy, rights protection mechanisms, guarantee of rights, recognition of rights, observance of rights, protection of rights, means of rights defense, violation of rights, evaluation.*

Retrospectivă istorică

Republica Moldova are o experienţă mică în edificarea statului de drept. După aprobarea Declaraţiei de Independenţă la 27.08.1991, Republica Moldova a deschis o pagină şi etapă nouă în istoria şi dezvoltarea sa, proclamându-şi independenţa, democraţia şi suveranitatea.

Tranzitând la noul curs de dezvoltare, Republica Moldova s-a orientat spre state cu democraţie avansată, preluând şi implementând standarde, mecanisme şi sisteme democratice, care au fost testate în timp de către statele cu experienţă vastă.

Prin Declaraţia de Independenţă a fost garantată exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale şi a libertăţilor politice ale tuturor cetăţenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparţinând grupurilor naţionale, etnice, lingvistice şi religioase, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki şi ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă [1, p.1].

Cursul nou anunţat a fost să fie şi calea provocărilor în dezvoltarea şi trecerea prin tranziţie la o nouă orânduire, standarde, procese ireversibile de democratizare, garantare a libertăţii şi edificare a statului de drept.

Procesele succesive de tranziţie au avut ca finalitate realizarea unui obiectiv important în acest parcurs de dezvoltare. La 29.07.1994 Parlamentul Republici Moldova a adoptat Constituţia – Legea Supremă a statului. Prin Constituţie, Republica Moldova a fost declarată stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate [2, p.1].

Democraţia, atributele statului de drept au fost consfinţite în Legea Supremă, punct de la care Republica Moldova şi-a asumat în mod imperios respectarea unui set de standarde, inclusiv prin aderare la acte internaţionale privind protecţia şi garantarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Acest proces este unul continuu şi impune o perfecţionare, îmbunătăţire a mecanismelor şi sistemelor de protecţie a drepturilor şi libertăţilor, precum şi o actualizare permanentă în concordanţă cu standardele internaţionale.

La 12 septembrie 1997, Republica Moldova marchează un alt eveniment semnificativ şi important în domeniul garantării şi protecţiei drepturilor omului, devenind

prin aderare parte la Convenția europeană pentru apărarea drepturile omului şi a libertăților fundamentale.

Aderarea la această Convenție a asigurat în perioada care a urmat exercitarea unei căi de apărare a drepturilor şi libertăților încălcate, garantate prin Convenție. Concomitent, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului constituie un criteriu important în evaluarea calității garantării şi nivelului de protecție a drepturilor omului în Republica Moldova, iar prevederile Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale constituie o sursă de drept direct aplicabilă în dreptul nostru intern.

Chiar şi la etapa actuală, după implementarea standardelor democrației, Republica Moldova atestă un nivel mediu al democrației. Conform clasamentului țărilor după Indicele de democrație al Economist Intelligence Unit, Republica Moldova se află pe locul 78 dintre cele 167 în clasamentul țărilor supuse cercetării şi evaluării [3, p.7]. Ultimul studiu privind nivelul de democrație a fost efectuat în anul 2017. Conform publicației The Economist, care este autorul studiului, această cercetare s-a concentrat pe cinci categorii generale: alegeri libere şi corecte, libertăți civile, funcționarea guvernului, participare politică şi cultură politică. Cu titlu de comparație, conform aceluiaşi Indice de democrație, în anul 2006 Republica Moldova se plasa pe locul 62, înregistrând un rezultat mai bun la toate categoriile generale [4, p.4]. Aprecieri de nivel mediu ori chiar mai mic sunt oferite de către Freedom House privitor la gradul de asigurare a drepturilor şi libertăților în Republica Moldova [5, p.1].

Necesitatea şi actualitatea evaluării. Referințe la experiențe reuşite

În pofida tuturor eforturilor depuse până acum, domeniul protecției drepturilor omului atestă un şir de probleme de sistem, care indică la necesitatea îmbunătățirii cadrului normativ şi a mecanismelor de garantare şi protecție a drepturilor şi libertăților omului.

Jurisprudența națională, constituțională, dar şi cea a Curții Europene a Drepturilor Omului confirmă actualitatea problemei evidențiate şi importanța identificării remediilor pentru acest domeniu. Asigurarea garanțiilor şi protecției drepturilor şi libertăților fundamentale rămâne un deziderat important şi o problemă perpetuă a statului de drept.

Obiectivele de asigurare a protecției drepturilor şi libertăților fundamentale se regăsesc în conținutul legislației adoptate în Republicii Moldova. Cu toate acestea, în lipsa unui mecanism ştiințific argumentat şi viabil, dedicat tematic protecției drepturilor omului, este imposibilă edificarea unei societăți civile autentice, a statului de drept şi social, inclusiv asigurarea efectivă a libertății. Din aceste considerente, cercetarea ştiințifică a acestui segment juridic afectat de realitățile existente este de o importanță deosebită.

În conformitate cu Constituția Republicii Moldova, „demnitatea omului, drepturile şi libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate" (art.1 alin.(3)). Prezenta dispoziție constituțională reprezintă punctul de reper metodologic în cercetarea tuturor aspecte-

lor care, într-o măsură sau alta, se intersectează cu drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului în societatea noastră.

Este notoriu şi remarcabil faptul că Republica Moldova a preluat principiile şi standardele universale internaţionale în domeniul drepturilor omului, aderând la tratate şi acte internaţionale. Pentru prima dată în Constituţia Republicii Moldova a fost consacrat că respectarea şi ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. În acelaşi timp, consacrarea drepturilor şi libertăţilor omului în calitate de „valori supreme" nu este suficientă pentru realizarea efectivă a acestui obiectiv în viaţa cotidiană, pentru aceasta fiind nevoie de un mecanism realmente funcţionabil pentru realizarea acestor drepturi, asigurarea protecţiei şi garantarea lor. Or, în caz contrar, norma care consacră valorile fundamentale rămâne a fi iluzorie şi ineficientă.

Cu toate că Republica Moldova a înregistrat anumite succese în asigurarea drepturilor fundamentale ale omului, este de remarcat că, la etapa actuală, statul nostru încă nu a devenit eficient să facă faţă sarcinii primordiale de respectare şi ocrotire a persoanei. În conţinutul multor rapoarte referitor la Republica Moldova, prezentate de diverse entităţi interne şi organisme internaţionale, se menţionează despre instituţii ineficiente şi corupte, exodul mare de populaţie, economie subdezvoltată şi un nivel scăzut de protecţie a drepturilor omului.

Relevante pentru aprecierea situaţiei în domeniul abordat sunt rezultatele şi statistica din jurisprudenţa naţională şi a Curţii Europene a Drepturilor Omului.

Din 12 septembrie 1997 şi până la 30 iunie 2020, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, examinând cererile depuse împotriva Republicii Moldova, a pronunţat 461 de hotărâri în care a constatat 616 violări ale Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului de către Republica Moldova [6, p.1].

Din 1997 până la 31 decembrie 2017, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a înregistrat peste 13400 de cereri îndreptate împotriva Moldovei, dintre care 1348 (10,1%) la 31 decembrie 2017 încă aşteptau să fie examinate. În ceea ce priveşte numărul cererilor pendinte, Moldova este pe locul 11 dintre cele 47 de ţări membre la Curtea Europeană a Drepturilor Omului [7, p.1].

În aceste condiţii este necesar de a institui un mecanism real şi viabil de protecţie şi garantare a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, se impune intensificarea eforturilor pentru o cercetare cât mai profundă, identificarea condiţiilor şi factorilor care constituie mediul social al acestui mecanism, elaborarea unor teorii moderne şi analiza structurii interne. Realizarea acestor obiective are menirea să contribuie la funcţionarea eficientă atât a mecanismului de protecţie a drepturilor omului privit în ansamblu, cât şi a elementelor constitutive ale acestuia.

Studierea experienţei altor state scoate în evidenţă funcţionarea unui mecanism complex care are menirea să asigure protecţia drepturilor omului.

Potrivit politicilor aprobate de către Consiliul Europei în domeniul drepturilor omului, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona în 2009, drepturile, libertăţile şi principiile prezentate în Cartă au devenit obligatorii din punct de vedere juridic pentru Uniunea Europeană şi pentru statele membre, atunci când pun în aplica-

re dreptul Uniunii Europene. Tratatul solicită Uniunii Europene să adere la Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale. Prin Tratatul de la Lisabona a fost stabilită obligaţia de a respecta drepturile fundamentale în interiorul Uniunii Europene, de a promova şi a consolida drepturile omului în acţiunea externă a Uniunii Europene.

Drepturile fundamentale trebuie luate în considerare la elaborarea legislaţiei şi a acţiunilor Uniunii Europene. De asemenea, aceasta acţionează pentru promovarea drepturilor omului în relaţiile cu ţările terţe şi cu instituţiile internaţionale, precum şi cu ocazia negocierii acordurilor internaţionale [8, p.1].

Având o abordare şi soluţionare sistemică în domeniul promovării şi protecţiei drepturilor omului, Uniunea Europeană militează pentru interacţiune instituţională pe acest segment, cu elaborarea şi realizarea unui plan de acţiuni, norme şi reguli stabilite, măsuri de redresare. Politica prevede distribuirea funcţiilor şi domeniilor clar definite între instituţii şi organisme cu atribuţii de rigoare, dar, mai important, prevede sarcina de raportare a instituţiilor pe marginea implementărilor realizate.

Potrivit politicii aprobate de către Uniunea Europeană, parlamentul joacă un rol principal în promovarea drepturilor omului, în special prin rezoluţiile sale. Respectând rolurile instituţionale distincte, este important că Parlamentul European, Consiliul, statele membre, Comisia Europeană se angajează să conlucreze pentru a realiza scopul comun de a îmbunătăţi respectarea drepturilor omului [9, p.9].

Importanţa şi rolul evaluării

Evaluarea mecanismelor de protecţie a drepturilor omului necesită o analiză şi apreciere atât a întregului organism funcţional de protecţie, cât şi a elementelor lui constitutive şi a părţilor componente.

Protecţia drepturilor se realizează primordial prin recunoaşterea lor, consfinţirea în legislaţie. Fiecare persoană trebuie să aibă siguranţa că dreptul recunoscut este prevăzut de lege. Recunoaşterea nu trebuie să fie limitată doar cu descrierea, consacrarea dreptului, ci trebuie să fie însoţită de reglementari normative privitor la modalităţile, limitele şi condiţiile de exercitare a acestuia, precum şi la mijloacele de apărare în cazul violării ori limitării acestui drept.

În lumina acestor raţionamente, protecţia drepturilor include trei faze succesive şi interdependente: recunoaşterea, respectarea şi apărarea dreptului, ultima fiind realizată prin restabilirea dreptului sau remedierea, repararea încălcării lui.

Acţiunea de *recunoaştere* a drepturilor se realizează prin consfinţirea lor în actele normative.

Respectarea dreptului reprezintă asigurarea condiţiilor pentru exercitarea lui, satisfacerea cerinţelor care decurg din dreptul recunoscut. Această acţiune se realizează prin adoptarea cadrului normativ cu privire la conduita subiecţilor în raportul şi procedurile în care subiectul interesat intenţionează exercitarea dreptului recunoscut.

Apărarea reprezintă asigurarea condiţiilor pentru protejarea unui drept încălcat sau limitat, pentru satisfacerea cerinţelor de restabilire, remediere, reparare, care de-

curg din violare şi sunt întreprinse în rezultatul încălcării dreptului recunoscut. Această acțiune se realizează prin adoptarea cadrului normativ cu privire la mijloacele, modalitățile, procedurile de remediere, restabilire şi reparare a drepturilor încălcate, precum şi care reglementează conduita subiecților în raportul şi procedurile în care subiectul titular al dreptului recunoscut acționează în scopul apărării acestuia.

În această fază un rol şi impact esențial îl are calitatea justiției. Conform politicilor în domeniul drepturilor omului aprobate de Consiliul Europei, administrarea echitabilă şi imparțială a justiției este esențială pentru protejarea drepturilor omului. Uniunea Europeană a afirmat că va intensifica eforturile pentru a promova dreptul la un proces echitabil şi egalitatea în fața legii, respectarea dreptului internațional umanitar [10, p.6].

Recunoaşterea, respectarea şi apărarea drepturilor reprezintă în ansamblu un mecanism de protecție a lor. Doar prin instituirea şi funcționarea efectivă a acestui mecanism putem constata existența garanției drepturilor omului.

Analiza jurisprudenței naționale şi a Curții Europene a Drepturile Omului relevă că, în majoritatea cauzelor în care s-a constatat violarea drepturilor, aceste violări se produc în procesul în care dreptul trebuie să fie respectat ori în procesul de apărare a acestuia. De regulă şi preponderent, în cazurile de constatare a încălcării drepturilor, violarea se produce din cauza nerespectării sau încălcării unui drept prevăzut de lege.

Astfel, practica atestă că în contextul actual este necesară îmbunătățirea şi perfecționarea măsurilor şi mecanismului de protecție a drepturilor în fazele de respectare şi apărare a drepturilor recunoscute prin actele normative.

Evaluarea plenitudinii recunoaşterii drepturilor urmează a fi efectuată prin prisma aprecierii suficienței reglementărilor prin norme juridice a drepturilor garantate. La acest capitol Republica Moldova are adoptate norme constituționale şi acte normative în toate domeniile existente în societate, corespunzător actualităților şi necesităților sale. Aceste norme sunt completate cu cele ale dreptului internațional, prin ratificarea tratatelor şi convențiilor internaționale în domeniul drepturilor omului.

Cât priveşte reglementarea asigurării respectării şi apărării drepturilor, se atestă o activitate continuă a statului de modificare a legislației în scopul de a îmbunătăți acest domeniu, ceea ce constituie o funcție fundamentală a acestuia. Pe alocuri modificările sunt firești, determinate de adaptarea normelor la condiții actuale din societate. O analiză a evoluției şi conținutului modificărilor adoptate arată, însă, că statul încearcă să perfecționeze şi să întărească mecanismele de protecție a drepturilor omului, să elimine deficiențele şi factorii care diminuează ori periclitează funcționarea acestor mecanisme (de ex., fenomenul corupției).

Jurisprudența națională şi cea a Curții Europene a Drepturilor Omului, pe cauzele vizând Republica Moldova, procedurile administrative derulate conform noului Cod administrativ, investigațiile jurnalistice, statistica, studiile şi analitica oferită de către subiecți şi entități specializate în domeniul drepturilor omului indică la numeroase încălcări ale acestor drepturi, situația în această parte fiind una precară. Preponderent, în calitate de cauză se invocă afectarea şi subminarea sistemelor create de stat prin

fenomenul corupției. Această cauzalitate a fost preluată de către exponenții puterii publice de diverse niveluri, participanți la activitatea politică din societate. Indubitabil, fenomenul corupției persistă în multe domenii ale societății, însă justificarea lipsei unui mecanism efectiv de protecție a drepturilor omului prin existența fenomenului de corupție urmează a fi apreciată critic.

Lupta împotriva corupției poate fi o sarcină şi o direcție de activitate paralelă sau subsidiară a statului şi nu o circumstanță care ar suspenda ori determina stagnarea procesului de îmbunătățire a mecanismelor de protecție a drepturilor omului.

Procesul de îmbunătățire trebuie să continue, în pofida faptului că există o reglementare normativă suficientă privitor la recunoaşterea drepturilor prin prevederile legale. Această îmbunătățire trebuie să fie globală şi sistemică, efectuată complex – de la adoptarea şi perfecționarea cadrului normativ necesar până la acțiuni de implementare în realitate, realizarea măsurilor de verificare a rezultatelor acestor acțiuni şi validarea lor. Pentru a face bilanțul privind eficiența rezultatelor politicilor şi măsurilor implementate, este necesară o evaluare continuă a situației în domeniu, raportată la anumite intervale şi perioade. În acest sens relevante şi utile vor fi jurisprudența, practica procedurilor administrative, investigațiile jurnalistice, statistica, studiile şi analitica efectuată de către organele de ocrotire a normelor de drept, cele oferite de către subiecții, organismele, entitățile specializate în protecția drepturilor omului, care furnizează informațiile relevante domeniului respectiv.

La momentul actual acest studiu de analitică şi statistică revine în mare măsură unor organizații non-statale, însă de reținut că datele oferite sunt foarte concludente şi relevante, servind un reper pentru evaluare. Însă, este benefic şi necesar ca acest exercițiu să fie înfăptuit de către autoritățile publice şi la nivel reglementat de stat.

De remarcat că unele autorități efectuează evaluarea şi analitica în scopul obținerii unor date statistice pe un anumit domeniu (de ex., cu privire la situația criminogenă, numărul de crime comise, înregistrate, descoperite, numărul de cauze intentate, numărul de cauze examinate în instanțele de judecată, rezultatele examinării cauzelor etc.). De regulă, aceste activități sunt realizate în virtutea unor sarcini atribuite autorităților.

Cu părere de rău, aceste studii şi evaluări nu prezintă o analitică substanțială a fenomenului pe interior, adică o evaluare tematică şi amplificată. În contextul menționat, prin analitică de conținut se are în vedere o aprofundare a studiului până la cercetarea fenomenului pe interiorul acestuia. În cazul încălcării drepturilor, acest studiu ar cuprinde gradul existent de protecție a drepturilor, premisele, cauzele violării, măsurile de remediere, rezultatele respectivelor măsuri. Ulterior toate aceste date urmează a fi sistematizate, iar rezultatele supuse evaluării şi comparate cu alte intervale şi perioade de referință.

Prin urmare, statul, având obiectivul de a asigura un mecanism funcțional de protecție a drepturilor omului, trebuie să recurgă la evaluări periodice şi complexe ale acestui domeniu. Pentru a percepe şi înregistra un rezultat efectiv şi nu iluzoriu, este necesar un exercițiu de analiză şi comparație la anumite intervale de timp, analiză

care se va finaliza cu evaluarea stărilor, modelelor şi proceselor asupra cărora s-au îndreptat acţiuni şi măsuri de îmbunătăţire. Ulterior, evaluarea va indica o dinamică a acestui proces de îmbunătăţire, care va servi reper pentru continuarea cursului de dezvoltare asumat.

O excepţie de la critica enunţată constituie activitatea instituţiei Avocatului Poporului care, în virtutea funcţiilor atribuite prin lege, prezintă anual rapoarte cu date relevante în domeniul promovării drepturilor omului.

Însă, eforturile doar ale acestei instituţii sunt insuficiente pentru atingerea obiectivelor în domeniul protecţiei drepturilor omului. După modelul Uniunii Europene, se impune o interacţiune interinstituţională pe aspect orizontal cu implicarea mai multor instituţii cu funcţii variate în stat (legislativă, executivă, justiţia, organele de resort, autorităţi publice etc.). În virtutea prevederilor existente, Avocatul Poporului nu are atribuţii suficiente care să-i ofere instrumente mai efective în realizarea sarcinilor ce-i revin, instituţia dată urmând a fi susţinută cu pârghii suplimentare.

Analizând rapoartele anuale ale Avocatului Poporului, constatăm că instituţia depune un volum enorm de eforturi, care preponderent sunt îndreptate spre familiarizarea, educarea în domeniul drepturilor omului [11, p.219]. Conform rapoartelor, instituţia oferă şi constatări relevante ale stărilor de fapt.

În baza studiului efectuat, Avocatul Poporului face sesizări şi recomandări pentru diverse puteri ale statului, care, spre regret, sunt luate în considerare într-o măsură sub nivelul necesar. Cu trimitere la Freedom House, Avocatul Poporului constată că în cei 29 de ani de la obţinerea independenţei Republica Moldova aşa şi nu a reuşit să edifice instituţii democratice puternice, menţinând constant în ratingurile internaţionale statutul de ţară în tranziţie sau de regim hibrid şi calificativul de ţară parţial liberă în ceea ce priveşte respectarea drepturilor politice şi a libertăţilor civile [12, p.6].

La evaluarea mecanismelor de protecţie a drepturilor contribuie esenţial activitatea de cercetare ştiinţifică, care, având scopuri şi obiective la propriu, poate furniza viziuni, soluţii şi concepte noi pentru participanţii responsabili de realizarea în practică a proceselor. La realizarea activităţii de cercetare ştiinţifică de asemenea este nevoie de date obţinute în rezultatul evaluării.

Pentru a arăta rolul evaluării mecanismelor de protecţie a drepturilor omului şi a politicilor existente în acest scop, putem apela la experienţa organismelor care constituie model de urmat în domeniul drepturilor omului. Astfel, un curs de abordare conceptuală şi fundamentală în domeniul indicat a fost luat de către Uniunea Europeană prin aprobarea politicilor în domeniul drepturilor omului. Toate activităţile şi realizările Uniunii Europene în ceea ce priveşte promovarea drepturilor omului prin intermediul acţiunii sale externe sunt detaliate în raportul privind drepturile omului şi democraţia, care este adoptat de Consiliul Europei o dată pe an [13, p.1].

Important însă este de marcat că concomitent cu aprobarea politicii de raportare Uniunea Europeană a adoptat şi implementat seturi de reguli şi politici menite să asigure funcţionarea mecanismului de protecţie a drepturilor omului. În acest sens a fost aprobat planul de acţiuni, scopul căruia este implementarea cadrului strategic al

Uniunii Europene pentru drepturile omului şi democraţie, care să aibă flexibilitate să răspundă la noile provocări pe măsură ce acestea pot să apară [14, p.10].

Analiza acestei abordări, a politicilor, acţiunilor şi setului de instrumente aprobate, a implementării raportărilor periodice indică la o abordare intensă pe aspect vertical şi la una largă pe aspect orizontal în realizarea obiectivului de promovare şi protecţie a drepturilor omului. Sarcina de evaluare a acestor procese derivă din tratamentele stabilite şi din abordarea urmărită. În susţinerea acestor consideraţii vine obligaţia pusă în sarcina instituţiilor de a raporta periodic stările şi rezultatele constatate, precum şi misiunea lor de a răspunde noilor provocări.

Referinţe:

1. Legea nr. 691-XII din 27.08.1991 privind Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1991, nr.11-12/103,118.
2. Constituţia Republicii Moldova din 29 iulie 1994, art.1 alin.(3). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
3. Disponibil:http://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy_Index_2017.pdf?mkt_tok=eyJpIjoiWkRKbU1HWmxNVEUwTW1FdyIsInQiOiJPdlltVFV0blFRQzZNVERCZHhVeitZRElmUGplOHh3NWs1d2wzVzdRS1JvNU1kVmUxQVRESU9LbEVSOVwvR1F4aG1PV1NlS0ZZcng4NzBcLzVNZ09JOUxiZU5TTEVPekVHayttOTRqQkQ5TkNzWGNtRlowQTZ0UzlUK0pDdm9PVGlcLyJ9.
4. The Economist. Disponibil: https://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf
5. Freedom House. Disponibil: https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2020
6. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/09/CRJM-23ani-CtEDO.pdf
7. Disponibil: https://crjm.org/21-ani-de-cedo-in-republica-moldova/
8. Politici în domeniul promovării şi protecţiei drepturilor omului, aprobate de Consiliul Europei. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/human-rights/.
9. Council of the European Union, Brussels, 25 June 2012, No 11855/12. The EU working together. Politici în domeniul promovării şi protecţiei drepturilor omului, aprobate de Consiliul Europei. Disponibil:https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11855-2012-INIT/en/pdf.
10. Council of the European Union, Brussels, 25 June 2012, No 11855/12. Implementing EU priorities on human rights. Politici în domeniul promovării şi protecţiei drepturilor omului, aprobate de Consiliul Europei. Disponibil:https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11855-2012-INIT/en/pdf.
11. Raport privind respectarea drepturilor şi libertăţilor omului în Republica Moldova în anul 2020. Disponibil:http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-FINAL-RED.pdf.
12. Raport privind respectarea drepturilor şi libertăţilor omului în Republica Moldova în anul 2020. Disponibil:http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-FINAL-RED.pdf.FreedomHouse.Disponibil:https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2020;https://emerging-europe.com/news/democracy-in-emerging-europe-remains-flawed-at-best/.

13. Politici în domeniul promovării şi protecției drepturilor omului, aprobate de Consiliul Europei. Raportare: drepturile omului şi democrația. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/human-rights/.
14. Council of the European Union, Brussels, 25 June 2012, No 11855/12. EU action plan on human rights and democracy. Politici în domeniul promovării şi protecției drepturilor omului, aprobate de Consiliul Europei. Disponibil:https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11855-2012-INIT/en/pdf.